

Het effect van een droge zomer op weidevogels in de Eempolders

Jan Mooij

Het zal iedereen opgevallen zijn dat het weer in de lente en zomer in Nederland in 2018 sterk afweek van het normale patroon. In maart was het erg koud, in april nat en vanaf mei extreem warm en droog. Het is interessant om te kijken welke invloed dat had op de aantallen vogels in de Eempolders. Daarbij concentreer ik mij in dit verhaal op de belangrijkste weidevogels in deze polders, de grutto (*Limosa limosa*), de tureluur (*Tringa totanus*), de scholekster (*Haematopus ostralegus*) en de kievit (*Vanellus vanellus*). Al deze soorten eten kleine diertjes, waarbij de meeste ook in de grond boren. Het is daarom te verwachten dat ze veel last hebben als de grond te droog en daardoor te hard wordt. Ook het aantal prooidieren boven de grond wordt waarschijnlijk beïnvloed, maar daarbij is het minder duidelijk of ze door vochtgebrek afnemen, of juist profiteren van de hoge temperatuur. Om deze effecten te bekijken heb ik voor de genoemde soorten de aantallen van 2018 vergeleken met het gemiddelde van de jaren 2012 tot en met 2017 (figuur 1). Daarbij moet bedacht worden dat er soms een behoorlijke variatie tussen de jaren is, die uiteraard in het gemiddelde gedempt is. Als we naar de grutto kijken zien we dat het aantal in 2018 wat langzamer oploopt dan gemiddeld. Dit kan te maken hebben met de lage temperaturen in maart. De piek in begin april is wat hoger dan gemiddeld. Het gaat hier om grote groepen grutto's die zich bij een paar plasjes verzamelen. Dit zijn voor een belangrijk deel doortrekkers. Omdat het

hier grote groepen betreft kunnen de aantallen sterk variëren en het aantal van 2018 valt binnen de normale variatie.

In april en mei worden eieren gelegd en uitbroed. In deze periode wijken de aantallen niet significant af van het gemiddelde. Een sterke afwijking van de normale situatie treedt op na begin juni. Terwijl normaal de aantallen tot half juli geleidelijk kleiner worden zien we nu dat na begin juni er bijna geen grutto's meer aanwezig zijn. Dit verschijnsel treedt op in alle deelgebieden, al lijkt het in Zuid wat sterker te zijn dan in de andere delen.

Wat kunnen we hieruit afleiden over het broedsucces? In de loop van juni worden de meeste jongen vliegvlug. De tellingen zijn gedaan op 2 juni (normale aantallen) en 16 juni (veel lagere aantallen). Ergens daartussen moeten de meeste grutto's dus vertrokken zijn. Normaal zijn omstreeks die tijd minder dan de helft van de jonge grutto's zelfstandig. Het lijkt daarom waarschijnlijk dat het broedsucces niet erg goed was. Het zou kunnen zijn dat door het warme weer de kuikens beter warm bleven en daardoor langer konden foerageren. Ook zou het warme weer tot meer insecten kunnen leiden, maar de droogte lijkt in dit opzicht geen voordeel. Die zorgt ook voor harde grond, wat zeker voor de volwassen vogels, maar mogelijk ook voor de oudere jongen een probleem kan worden. Ook is bekend dat het broedsucces van grutto's in warme jaren slechter is dan normaal. Alles bij elkaar lijkt het niet waarschijnlijk

dat het broedseizoen voor de grutto gunstig is verlopen.

Voor de tureluur (figuur 2) en de scholekster (figuur 3) zien we ongeveer hetzelfde beeld. Aan het begin van het broedseizoen wijken de aantallen niet significant af van die in andere jaren, maar vanaf half juni blijven ze sterk achter bij het gemiddelde. De scholekster vertrekt in normale jaren duidelijk later dan de grutto en de tureluur. Er blijven ook in juli wel scholeksters aanwezig maar heel duidelijk minder dan anders. Als we de drie soorten samennemen lijkt het erop, dat er tot begin juni geen echte problemen zijn geweest. Daarna kregen alle soorten kennelijk zoveel last van de droogte dat een groot deel van de vogels vertrok.

Wij zien het hele jaar kieviten. In de broedtijd zijn er juist veel minder kieviten aanwezig dan in de rest van het jaar. Uit ringonderzoek is gebleken, dat onze broedvogels na de broedtijd wegtrekken naar het zuiden. Zij worden dan echter vervangen door vogels uit oostelijker gebieden die voor een deel bij ons overwinteren. Omdat wij geen verschil kunnen maken tussen deze populaties is voor ons het gedrag van onze broedvogels niet vast te stellen.

Als we naar figuur 4 kijken, zien we dat ook hier de aantallen tot begin juni normaal zijn. Daarna lopen ze in de meeste jaren sterk op, maar dat gebeurde dit jaar helemaal niet. Het lijkt erop dat de

trekvoegels uit het oosten dit jaar veel later kwamen dan in andere jaren. Het valt op dat de aantallen in juni en juli ongeveer even hoog blijven als in mei. Dit zou kunnen betekenen dat onze broedvogels in die periode nog hier blijven, maar het kan ook toevallig zijn. Een andere vraag is waarom de oostelijke vogels (die in deze periode vooral uit Duitsland en Midden - Europa schijnen te komen) weg blijven. Vinden ze onze polders niet aantrekkelijk genoeg en gaan ze naar andere streken (waar?) toe of blijven ze langer in hun broedgebied?

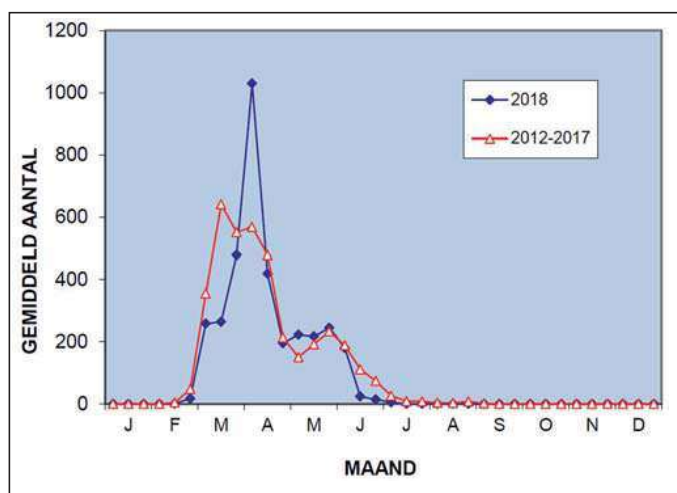
Tot nu toe hebben we alleen naar 2018 gekeken. In de berichtgeving over de droogte werd regelmatig een vergelijking gemaakt met 1976, de droogste zomer in de geschiedenis. In dat jaar werden er ook al Eempoldertellingen gedaan. Het jaar 1975 was ook erg droog. Wat gebeurde er toen? In figuur 5 vergelijken we de aantallen voor de grutto in 1975 en 1976 met het gemiddelde van de jaren 1977 tot

en met 1982. We zien hier iets onverwachts. In 1975 vertrokken de grutto's ook veel eerder dan toen normaal was, maar in 1976 vertrokken ze juist later dan normaal! Bij uitsplitsing blijkt dat ze in 1976 in telgebied Noord wel eerder vertrokken, maar in Zuid bleven ze juist extra lang. We hebben het hier over de periode lang voor de landinrichting, en de polders waren toen veel natter dan nu. Dat is ook te zien aan de gemiddelde aanwezigheid. Tot diep in juli waren in die tijd de gemiddelde aantallen nog hoog, terwijl ze nu in juni al sterk afnemen. Waren er toen ook bij droogte soms nog genoeg vochtige plekken om de jongen te laten opgroeien?

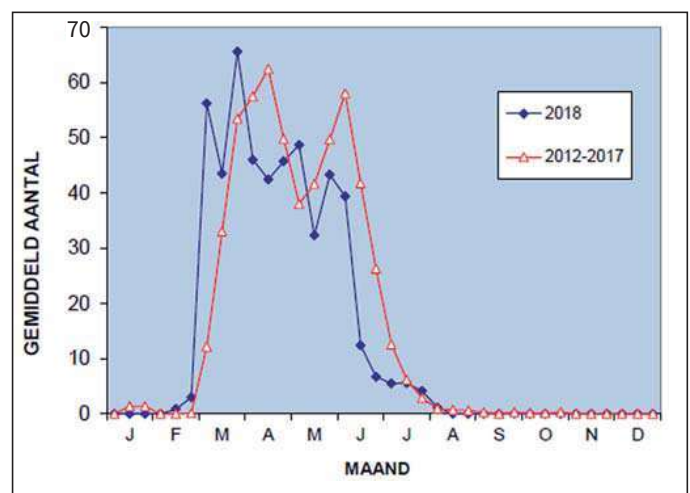
Bij de tureluur zien we dat het vertrek in 1975 normaal was en in 1976 wat later, al is hier het verschil kleiner dan bij de grutto. De scholekster vertrok in 1975 vroeger, maar in 1976 zagen we geen enkel effect van de droogte. Bij de kievit zien we zowel in 1975 als in 1976 bijna

hetzelfde als in 2018 (figuur 6). De aantallen zijn tot begin juni normaal, maar daarna zijn ze veel lager. Opvallend is dat de aantallen begin juni wel stijgen, maar daarna weer afnemen. Het zou kunnen dat de toename in begin juni komt doordat de jonge kieviten vliegvlug worden. Het is ongeveer de goede tijd van het jaar. Aan de andere kant is de toename zo sterk dat het niet waarschijnlijk is dat de kievit in dat jaar zo succesvol broedde. Waarschijnlijk zijn er in eerste instantie kieviten van elders aangekomen, maar zijn ze daarna weer verdwenen.

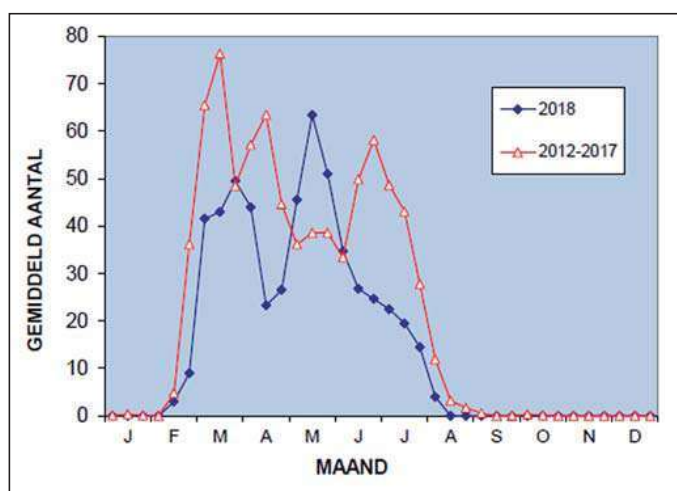
Alles bij elkaar lijkt het erop dat de invloed van droogte op de grutto, de tureluur en de scholekster niet duidelijk is. Er zijn kennelijk nog andere omstandigheden die een grote invloed kunnen hebben. Bij de kievit is het beeld wel duidelijk: de vogels uit het oosten blijven grotendeels weg. Een intrigerende vraag is natuurlijk waar ze dan wel heen gaan. Het kan zijn dat ze

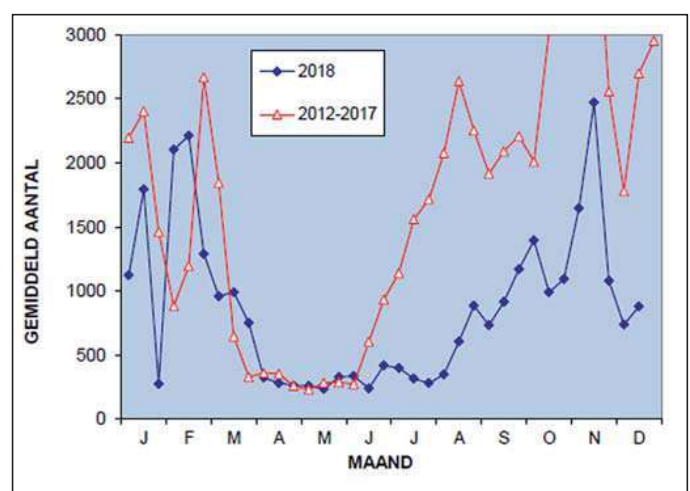
Figuur 1. Vergelijking van het aantal grutto's per decade in 2018 met het gemiddelde van de jaren 2012 tot en met 2017

Figuur 2. Vergelijking van het aantal tureluurs per decade in 2018 met het gemiddelde van de jaren 2012 tot en met 2017

Figuur 3. Vergelijking van het aantal scholeksters per decade in 2018 met het gemiddelde van de jaren 2012 tot en met 2017

Figuur 4. Vergelijking van het aantal kieviten per decade in 2018 met het gemiddelde van de jaren 2012 tot en met 2017

naar gebieden gaan, die normaal te nat voor ze zijn, maar die in droge jaren wel geschikt zijn. Dat blijft echter een veronderstelling, die niet makkelijk te bewijzen is. Voor 1975 en 1976 lijken de aantallen in het volgende voorjaar wat lager te zijn dan normaal. Mogelijk hebben de oostelijke populaties dus een slecht broedsucces gehad. Dit effect is echter niet zo groot, dat het de sterke afname in de zomer zou kunnen

verklaren. Het kan ook zijn dat de overleving in de alternatieve overwinteringsgebieden lager is dan als ze hier overwinteren. Groot kan dit effect niet zijn, want de aantallen in de volgende jaren zijn weer normaal.

Wat was er interessant in de vogelbladen?

Samengevat door Paul Keuning

Dutch Birding jrg. 40(5) 2018.

Tijdschrift over Palearctische vogels. D. Monticelli et al. 'Bijzondere waarnemingen op het eiland Corvo, Azoren van 2010 tot 2016' met o.a. de Lincoln's gors, de cederpestvogel, de geelkeelzanger en de oostelijke bospiewie. A. Hellquist et al. 'Kruisingen tussen rotganzen en zwarte rotganzen in de Russische Olenyok delta in juli 2016'. G. Mobakken. 'Kleurafwijkingen bij de gewone zeekoet op Utsira, Noorwegen'. O. Magnus et al. 'De Arabische arenduil in de V.A.R.' D. Groenendijk. 'Grijze Junco in Bergen aan Zee, mei 2017'

De Grauwe Gans jrg. 34(3) nov. 2018.

Vogel- en Natuurwacht Flevoland. Karel Mauer. 'Oude tijden herleven, zomer 2018 aan de Knardijk.' Door de lage waterstand in de Oostvaardersplassen lag er deze zomer een voedselrijk slikgebied voor vogelkijkhut de Grauwe Gans. Dit trok veel bijzondere vogels aan. De auteur nam zelf 87 soorten waar, 17 soorten werden door anderen vanuit deze kijkhut gemeld. Een paar bijzonderheden: grauwe franjepoten, krombek- en kleine strandlopers en ook een Temmincks strandloper. Pontische meeuwen waren er zelfs in grote aantallen.

Ton Eggenhuizen en Henk Koffijberg doen verslag van het lief en leed in 'De Zwanensoos'. Doordat de zwanen individueel genummerd zijn, is goed te volgen hoe de paren gevormd zijn. En wat gebeurt er dan wanneer een zwaan sterft of gewond raakt. Dit is tweemaal gebeurd, eenmaal mishandeld door onverlaten en een keer toegenakeld door een hond. Het blijkt dat de soos ook voor volwassen zwanen werkt als een huwelijksmarkt.

De Kieft jrg. 11(4) dec. 2018.

Vogelbeschermingswacht 'Zaanstreek'. Het bestuur weert zich actief wanneer er in het broedseizoen bomen gekapt worden, waarbij een buizerdnest verloren gaat, of wanneer een hockeyvereniging haar terrein wil uitbreiden ten koste van natuur met daarin de beschermde noordse woelmuis. Ook het achterwege blijven van het bejagen van de vos, waardoor het broedsucces van de weidevogels kansloos is, wordt aangekaart bij Staatsbosbeheer. Willem Rol. 'Veldonderzoek inventarisatie in de veentjes van het Guisveld'. Het Guisveld is een licht verzilt veenweidegebied, ingeklemd tussen Assendelft en Wormerveer met meer dan honderd bijzondere wilde planten,

waaronder diverse orchideeën. De auteur constateert in zijn onderzoek een opmars van zoetwaterplanten en pleit voor verbraking van dit deel van Westzaan. De hoge natuurwaarde van dit gebied, dat 50 jaar geleden nog bebouwd dreigde te worden, blijkt wanneer je begin mei komt luisteren naar het vogelconcert van roepende roerdomp, baltsende grutto's en rietzangers.

Martien Roos. 'De kluut als Zaanse broedvogel'. Mede op grond van zaanstreek.waarnemingen.nl kon de auteur een betrouwbaar overzicht maken van de gemiddeld 25 broedparen in het werkgebied. Op plekken waar rietopslag, of het wisselende waterpeil het moeilijk maakten, om een geschikte broedplaats te vinden, werden soms vlotjes geplaatst voor de kluut, waar goed gebruik van gemaakt werd.

In 'Oude waarnemingen', een rubriek van Philip Laan, een opmerkelijk verschil. Bij de inventarisatie van het Oostzanerveld in 1990 kon geen bewijs voor een broedgeval van de kemmaan gevonden worden. De beheerder Jan Schipper meldde in dat jaar zeventien territoria. Waarom dit grote verschil? a. Schipper inventariseerde vanuit de boot, b. Hij stelde deze territoria allemaal vast na eind juni, dus na de laatste ronde van het BMI-onderzoek. c.